

*Nizami Məmmədov Tağısoy
professor*

M.Auezov və L.Sobolevin "Abay" faciəsi və S.Vurğunun "Vaqif" dramı arasındakı paralellər

şəkildə Vaqifə bağlı, ondan asılıdır. Bu şəxslərin hamısı bu və ya digər baxımdan feodal cəmiyyətdə yer almış obrazlarla mübarizədə hər iki vətənpərvər şairin faciəvi və təkbətək mübarizəsinin onlarla düşmən düşürgəsində olanlarla konfliktin açılmasına kömək edir.

Söylədiklərimizlə yanaşı,

M.Auezov və L.Sobolevin "Abay" faciəsi ilə S.Vurğunun "Vaqif" dramı arasında xeyli digər oxşarlıqlar, paralellər də ortaya çıxarmaq mümkündür. Belə ki, əgər "Vaqif" pyesində baş verən hadisələr XVIII əsrə təsadüf edirsə və həmin dövr də İran işğalçıları Cənubi Qafqaz, Azərbaycan ərazilərini dağıdırdırsa və Rusiya imperiyasının bütün düşüncəsi bizim torpaqları ələ keçirməklə bağlı idisə, "Abay" faciəsində isə hadisələr XIX əsrə əhatə etsə də, əslində qazax xalqının da düşüüyü vəziyyət demək olar ki, bizdəki vəziyyətlə analoji idi. Abay və onun tərəfdarları, bir tərəfdən, xalqın gözünü açmaq, onun marifəti yönəlməsini nəzərdə tuturdusa, digər tərəfdən, Abay və onun kimlərin fəaliyyətində imperiya təəssübkeşlərinə qarşı mübarizə aparmaq da gündəmdə idi.

Əgər "Vaqif" Azərbaycan ədəbiyyatının

klassiki Molla Pənah Vaqifin həyatına həsr olunmuş xalq qəhrəmanlığı dramı idisə, Vaqif keçmiş dövr yazıçılarından S.Vurğuna daha yaxını idisə, "Abay" faciəsi qazax ədəbiyyatının klassiki Abay Kunanbayevin həyatına həsr olunub, müəllif onun faciəsini göstərməklə Abay da Auezovun ən sevimli xalq təəssübünü çəkən istəklili yazıçılarından idi. Səməd Vurğunla Vaqif Azərbaycanın eyni regionunda yaşamışdırlarsa, Abay da Auezovla Qazaxıstanın eyni regionundan olmaqla, həm də onunla qohumluq telləri ilə bağlı idi. Eyni za-

manda hər iki klassikin həyatı xalqa bağlı olduğundan min bir məhrumiyyətlərə düşər olmuşdu. Nə Vaqif, nə də Abay xoşbəxt olmamışdılar. Hər iki müəllif - həm S.Vurğun, həm də Auezov öz pyeslərində məhz böyük xalq mücahidlərinin vətənpərvərlik keyfiyyətlərini ortaya qoymağa səy göstərmişdilər. Hər iki pyesin baş qəhrəmanlarının xarakteristikası bu əsərlərin məzmununu dərk etməyə imkan verir. Hər iki müəllif (S.Vur-

bir mədəniyyət xadimi kimi görümlü alınmışdır.

Vaqif və Abay obrazları üzərində müşahidələrimizi davam etdirərkən görə bilirik ki, hər bir dramaturq əsərdə qələmə alınan tarixi mərhələnin özünəməxsus mənzərəsini yarada bilmişdir. Vaqif və Abay adlarını çəkdiyimiz əsərlərdə həm vətənpərvər-şair, həm dərin müşahidəli maarifçi, həm ictimai xadim, həm humanist-filosof kimi göstərilmişdir. Bununla belə "Vaqif"ın müəllifi S.Vurğunla "Abay"ın müəllifi M.Auezov və L.Sobolevin bədii materiala yanaşma metodu fərqli idi. Əgər "Vaqif" dramı S.Vurğun tərəfindən romantik üslubda ortaya qoyulub nəzmlə tamaşaçılara və oxuculara çatdırılırsa, "Abay" faciəsi realist sənətin bütün keyfiyyətlərini

ğün və M.Auezov) öz sələflərinin yaradıcılığına, tarixdə onlarla bağlı olan məlumatlara, xalq arasında yer almış onlar haqqındakı xatirələrə, tarixi məlumatlara, folklor nümunələrinə söykənməklə Vaqifin və Abayın möhtəşəm vətənpərvərlik aurasını yarada bilmişdir.

Nəticədə S.Vurğunun "Vaqif"ində Vaqif, M.Auezov və L.Sobolevin "Abay"ında Abay yetərinə çoxtərəfli və əzəmətli alınmışlar. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, məsələn, Vaqif rolunun möhtəşəm ifaçıları Ələskər Ələkbərov (1910 - 1963), Kazım Ziya (1896 - 1956), Ağadadaş Qurbanov dram üzərində işləyərkən ona öz orijinal traktovkalarını verməklə tamaşaçılara Vaqif obrazını sevdirməyi bacarmışdırlarsa, Abay obrazını səhnədə yaratmış görkəmli qazax aktyorları Kalibəy Kuamışpayev və Saken Aymanovun da ifalarında Abay

özündə əks etdirməklə yazılmışdır. *Bununla belə, Vaqif bir tarixi obraz kimi romantik cəhətləri ilə görünsə də, o, eyni zamanda həm də tarixi keyfiyyətləri ilə nəzərlərimizi cəlb etməkdədir. "Vaqif" dramında Vaqif xalq düşüncəsinin iadəçisi, xalqın qəlbədir, "Abay" faciəsində də Abay eyni missiyasının daşıyıcısıdır.*

Onların hər ikisi bu dram əsərlərində

panoramalı şəkildə ortaya çıxarılmışdır. Vurğunun əsəri Azərbaycanda XVIII əsrin sonlarında şah rejiminə qarşı gedən mübarizənin geniş mənzərəsini yaradırsa, M.Auezov və L.Sobolevin "Abay"ında Qazaxıstanda çar istismarçılarına, yerli feodalara, xanlara və bəylərə qarşı gedən azadlıq mübarizəsinin panoramı yara-

dılır. Yeri gəlmişkən bildirək ki, "Abay"la "Vaqif" arasında mövcud olan bəzi səsleşmələrə Saule Baişeva da diqqət çəkmişdir.

S.Baişevanın da fikrincə S.Vurğunun Vaqif obrazı Abaydan fərqli olaraq daha çox romantikləşdirilmişdir. Vaqif obrazı elə yapılmışdır ki, onun üçün Vətənin və xalqın taleyini öz içindən keçirib, onu daxilində yaşadan qəhrəmanın fərdiləşdirilməsi əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də S.Vurğunun baş qəhrəmanın həyatı cəsurluğu oxucu və tamamsaçını daha çox narahat etməklə, ona emosional baxımdan güclü təsir edir. Bununla belə, Vaqifin mənəvi axtarışları, onun xarakterinin fəlsəfi dərinliyi heç bir halda emosional təsiri aşağı salıb zəiflətmir, əksinə onu daha da gücləndirir.

Hələ 1954-cü ildə rus tədqiqatçısı Klara Burova "Səməd Vurğunun dramaturgiyası" mövzulu filologiya elmləri namizədi dissertasiyasında qeyd etmişdir ki, Vurğun həmin dövrünü (müəllif XVIII əsr Vaqif dövrünü nəzərdə tutur - N.T.) Vətənin azadlığı uyğunda mübarizənin xalqın həyatında mühüm əhəmiyyəti olduğunu duymuş və onu oxucuya çatdırmağa çalışmışdır. Bütün qüvvələr hərəkatə gəlməklə, müxtəlif maraqlar toqquşur və bir-birinə qarşı dayanırlar. Belə situasiya və vəziyyətlərdə Vaqifin xarakteri daha dərinlən açılır, onun istedadı aydın görünür, xalqla əlaqəsi daha sıx təsvir olunur.

Tədqiqatçı daha sonra təhlilləri nə davam edərək doğru olaraq qeyd edir ki, dramaturq böyük həyatın qatlarını qaldırmaqla təsvir edilən mərhələnin tamamilə dərinliyinə varabilmişdir. Bu baxımdan K.Burova Azərbaycan dramaturqunun klassik rus ədəbiyyatının ən yaxşı ənənələrini "Boris Qodunov"dan "Taras Bulba"dan, "Hərb və sülh"dən başlayaraq, ədəbiyyatın ən xeyirxah ənənələrinə bələd olmaqla öz xalqının böyük işlərinin mənzərəsini yaratdığını qeyd edir.